

Лідія ТРОХИМ

**ГРАФІЧНІ ТВОРИ
СОФІЇ ПЕТРІВНИ
КАРАФФИ-КОРБУТ
У КУЛЬТУРНО-ЕСТЕТИЧНОМУ
КОНТЕКСТІ
МИСТЕЦЬКИХ ПОШУКІВ
1950—1960-х рр.**

Наслідуючи дослідницькі традиції попередніх поколінь наукової інтелігенції, в роботі здійснено комплексний аналіз корпусу графічних творів С. Караффи-Корбут у соціокультурному контексті, з естетичним та композиційним задумом. Відзначено важливу роль художниці у збагаченні мистецької спадщини України, яка набула поширення в народному середовищі.

Ключові слова: графічні твори, соціокультурний контекст, комплексний аналіз, естетичні коннотації, композиційний задум.

© Л. ТРОХИМ, 2015

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 4 (124), 2015

Художній аналіз як одна зі складових частин мистецтвознавства є посередником у складних стосунках між художником, мистецьким процесом, зрештою, усією культурою, та глядачем, читачем, публікою. Спираючись на усталені морально-етичні критерії, науково-теоретичні концепції та культурні надбання свого часу, художній аналіз постає не лише знаряддям оцінки творів мистецтва, фахового рівня їх авторів, місця і ролі їх у мистецькому середовищі суспільства, а й виконує роль важливого чинника у формуванні мистецького процесу, сприяє підтримці тих чи інших художніх тенденцій, напрямів, стилів. Саме тому на дослідників в усі часи покладалася висока відповідальність, адже нерідко вони ставали на захист відкинутих суспільством митців і таким чином сприяли їхньому визнанню, й тому, щоб їхні здобутки залишилися нащадкам. Водночас історія знає й чимало прикладів реакційного аналізу, випадки якої призводили до того, що, як окремі митці, так і цілі школи зазнавали забуття, а то й просто знищувались. Особливої шкоди культурі завдала насаджувана комуністичною партією теорія класової боротьби, що стала підґрунтям для запровадження в мистецтві так званого соціалістичного реалізму. Саме вони були засадою активної боротьби з національним мистецтвом, що тягло за собою як політичні, так і фізичні розправи над митцями у роки сталінських репресій і в так званий період розвинутого соціалізму, коли критика могла звеличити художника або проторити його, зробити так, що митець тривалий час був замовчуваний, а його ім'я — вилучене з наукового вжитку.

Метою пропонованої статті є дослідження та мистецький аналіз творчості С. Караффи-Корбут у період протипаги соцреалізму з особливостями розвитку українського графічного мистецтва, становлення його візуальної мови та концептуальних пошуків. У свою чергу, актуальність нашого дослідження зумовлене фрагментарністю вивчення вказаної проблематики у сучасній мистецтвознавчій літературі. Зокрема, орієнтуючись на європейський аналіз художніх творів, Софія Караффа-Корбут порушила проблему творення образу, звертаючи увагу на такі важливі складові твору, як композиція, відповідність рисунка, гармонія кольорів, відтворення внутрішнього стану й настрою персонажів.

Обдарована особистість, нестандартне українське жіноче явище у мистецтві, яка перебувала у постійному творчому пошуку та відшліфовувала грані сво-

го таланту, що тим самим додавало їй постійного руху вперед. Постійні пошуки будь-якої можливості до реалізації композиційного задуму, де відчувався стиль мистецтва. Закінчивши Львівський інститут ужиткового та декоративного мистецтва (1953, навчалась у І. Гуторова, В. Манастирського, Р. Сельського), що базувався на ґрунті національної та європейської культури, працювала в галузі станкової та книжкової графіки, переважно у техніці ліногравюри. Працювала із керамікою, живописом і вітражем. Протягом 1960—1967 рр. С. Караффа-Корбут виконала близько сотні робіт у техніці ліногравюри. Виробивши свій власний стиль загострення форми, пластична лінія та штрих, її талант розкрився у графіці, ілюстраціях до книжок українських авторів, яким вона присвятила сорок три роки. Графічна мова винятково емоційна: спокійна, врівноважена, коли треба передати м'який ліризм, або стає драматично-напруженою, як у лінориті «Іван Підкова» (1963 р.). Прагнення показати типовість понад часовість подій і явищ привело С. Караффу-Корбут до монументальності, визнану однією з найприкметніших рис її творчої манери.

Станом на сьогоднішній день відсутнє окреме наукове дослідження, присвячене висвітленню особливостей стилістики мистецької спадщини Софії Караффи-Корбут у контексті художнього аналізу мистецтвознавців. Згадки про Софію Петрівну містяться у меморіальному збірнику Т. Думанської «Графіня з Куткора, а також у працях Р. Яціва «Львівська графіка» та «Українське мистецтво ХХ століття» [11]. Ми звертаємось до багатьох досліджень з питань української графіки кінця 1950-х — початку 1970-х рр., де так чи інакше продовжується обговорення, дискусії в мистецтвознавчій літературі, — проблеми книжкового синтезу. У радянському мистецтвознавстві їй присвячено чимало праць. Ставлення до книжкового мистецтва у 1950—1960-ті рр. розкривається у праці В. Фаворського «Про мистецтво, про книгу, про гравюру» [10].

Софія Караффа-Корбут — український графік, яка трактувала національні мотиви з позиції загально-мистецьких відповідей на проблему часу з власною світоглядно-естетичною позицією. Індивідуальність художниці носить надзвичайно глибоке та проникливе відчуття національного, українського. Це

не тільки опанування традицій народного мистецтва, а народної культури в цілому, вираження національної психології та своєрідних рис світобачення.

У чому полягав феномен широкого світогляду і масштабного мислення, якими оперувала, намагаючись внести струмінь новітніх тенденцій у національне мистецтво Галичини? — У тому, що Караффа-Корбут має свій особливий спосіб бачення природи, глибоке розуміння, логічно осмислену зорову фіксацію. Її талант «вибухає» одразу, все ж впадає в око методичне й послідовне ускладнення техніки графічного відображення образів, деталізація їх все мініатюрнішими штрихами. Народний одяг, українська орнаментика, українські типажі в ликах персонажів, що трактуються шляхом узагальнення. Ось вся складність її творчої одержимості, відчуття краси й багатогранності світу, вміння передати мистецьку форму й поєднати її зі змістом. Графічне узагальнення поєднується з композиційною організацією зображення, і все базується на лаконізмі. Завжди прагнула до гармонії у книжці: щоб текст, ілюстрації, обкладинка, шрифт, текстура паперу — все відповідало задуму, було єдиним мистецьким цілим. Вона досконало володіла ремеслом, тому її твори викликають естетичне хвилювання.

Усі її ілюстрації є з логічним та лаконічним мисленням, емоційні, контрастні, натхненно нав'язані поезією Шевченка, казками і віршами Лесі Українки, драмою-феєрією «Лісова пісня», над якою мисткиня трудилася чотири роки. Над ілюстраціями до поеми Івана Франка «Іван Вишеньський» працювала 13 років. Обидві книги вийшли у світ вже після смерті художниці. Ілюструвала також інших історичних класиків. А це М. Старицький, Г. Хоткевич, Л. Глібов, Остап Вишня, С. Васильченко, М. Петренко, А. Волощак, Марія Пригара, А. Малишко, В. Малик, П. Грабовський, М. Лисич, О. Іваненко, В. Ладичць, В. Лучук, П. Сингаївський, Є. Железняков, В. Колодій, М. Підгірянка, Б. Загоруйка, Д. Бандрівський, Є. Козак, В. Мельник. У її ілюстрації експресивний поділ фігури на ритмічну гру світлотіньових блоків з підкресленою напругою тіла додає графіці нового звучання. У її роботах присутня українська культура та традиція.

«Вона знаходить завжди новий, милий типаж української дитини, світлий, щиросердечний. Це

найчастіше діти народу, селянські хлопчики і дівчатка, у яких просипаються найкращі риси людяності, любов до праці, добра і справедливості, до рідної землі... Діти дивляться на світ очима художниці, а вона веде їх до краси, де добро перемагає зло й існує поруч з ним у вічній боротьбі і протиріччі». Ці слова належать мистецтвознавцеві Христині Саноцькій [8].

Шістдесяті роки стали часом її пошуків, що втілилися в найповнішу на той час Шевченкіану, а понад тридцять ліноритів, зменшених в обсязі до книжкових ілюстрацій, прислужилися до видання «Кобзаря» Тараса Шевченка.

Ілюстрування Шевченкового «Кобзаря» — найприємніша та наймиліша для неї праця. Це була її давня мрія. Час сприяв тому — наближалися ювілеї Тараса Шевченка: 100-річчя від дня смерті та 150-ліття з дня народження. Над ілюстраціями до «Кобзаря» художниця працювала впродовж 1960—1964 рр., створивши близько тридцяти гравюр. На той час жодний львівський графік не виконав такої кількості гравюр, присвячених творчості Т. Шевченка. С. Караффа-Корбут поставила собі за мету створити власну графічну інтерпретацію Шевченкових образів, а зробити це було набагато складніше, ніж просто проілюструвати «Кобзаря».

«Кобзар» з ілюстраціями художниці побачив світ 1967 р. у видавництві «Дніпро» як сувенірне видання. Ця книга і презентувала 1968 р. Україну на Всесвітній виставці в Канаді, де отримала найвищі оцінки журі. Ось із такого великого успіху розпочалася кар'єра С. Караффи-Корбут — виразна стихія української душі [6, с. 114]. Софія Караффа-Корбут поставила собі за мету не просто створити ілюстрації до такої величній книжки як «Кобзар», але й додати свого, нового та неповторного, створити портретну галерею мужніх облич. Ілюстрації всі монументальні, герої волелюбні, сильні. Всього 66 ліногравюр. Герої не мають портретної схожості, проте зберігається дух козацького лицаря.

Новаторською особливістю творчої манери художниці є величина формату робіт, з сюжетною канвою та особливою трактовкою образу в класичній формі. Мисткиня живе, переживає з героями, вони органічно з нею зв'язані, з особливим стилем національного колориту. Усе це вивело її на високий єв-

ропейський рівень, і оригінальність робіт полягає у простоті (форма, ідея та зміст).

Важлива риса Софії — це асоціативність її образної мови.

Після того, як світ побачив «Кобзар», ілюстрований Софією Караффою-Корбут, перед художницею відкрилися нові перспективи, видавництва пропонували співпрацю, відкривались виставки. Інтелектуальна і художньо-естетична здатність графічних аркушів до «Кобзаря» розвінчували соціально-класову односторонність у рецензіях офіційного шевченкознавства, вносячи в інтерпретацію творів геніального поета силу і глибину авторського громадянського переживання.

Софія Караффа-Корбут буквально вистраждала емоційне підґрунтя вузлових тем книги, пластично продемонструвавши поетичні алегорії, якби з самих надр національного драматично-ліричного універсума. Цьому циклу не було рівних у всьому українському мистецтві 1960-х рр. за внутрішньою вмотивованістю експресивної форми [7, с. 4].

Художниці вдалося переорієнтувати всі виразні засоби (насамперед систему лінії, штриха, площини) з описової на психологічну, а в окремих місцях і на символічну функції, що надалі набуло статусу авторської концепції і привело її до нових видатних творчих втілень.

М. Голмоша відзначає, що С. Караффа-Корбут тонко відчувала емоційність ритм віршованого рядка твору Шевченка, вміла адекватно передати це засобами графічної мови. В її листах дуже легко вгадується те джерело, з якого вона черпала своє натхнення. Вона чи не вперше в Україні сміливо і широко використала здобутки народного мистецтва, а також іконопису, що не наважувались робити інші художники [1, с. 190].

Софію Петрівну знали і шанували не тільки в Україні — їй надсилали подяки навіть із Шушенського. Їй написав вдячного листа Петрусь Бровка, в якому зізнається, що коли проглянув її роботи, — заплакав. Їй писали із зросійщеного Жданова (Маріуполя), із Черкащини, із Полтавщини — з музею Гоголя, бо дізналися про ліногравюру «Гоголь та його герої». Але званнями її обходили. Просто вона була гордою жінкою, ніколи нікого не розштовхувала ліктями, не просила, могла не кричачись назвати бездарність бездарністю. Художниця весь час була «на

творчих хлібах», тобто не залежала від парткомів, профкомів і колективів із їхньою банальною думкою: «Не бачили, але осуджуємо!». Вона тихо і зосереджено працювала вдома, їй замовляли ілюстрації із «Веселки» та «Каменяра». Саме у «Каменярі» був художнім редактором покійний Іван Плесканко, з яким Софія навчалася ще в художньо-мистецькій школі і який сформував її як ілюстратора.

Художниця так і не знала собі ціни. Недаремно у листі до своїх колег написала, що найбільше важить праця, віра і честь та добра пам'ять по людині. Але якби суверенна Україна визнала її вагомий внесок у графічне мистецтво, — це б додало їй сил жити. Згадка розмови з Оксаною Думанською у статті [4].

Розглядаючи сьогодні творчість Софії Караффи-Корбут в контексті сучасної образотворчості, наочною стає її глибока традиційність, що формує сутність її внутрішньої орієнтації, багато в чому визначає її своєрідність.

На щастя, є люди, які пам'ятають художницю у період формування її стилю, тому наявні авторські коментарі. «Так цікаво жити і творити». З цих рядків добре видно, з яким завзяттям і відданістю Софія ставилася до творчості, до праці. Віра Корлятович Софію пам'ятає завжди тихою і серйозною дівчиною. У творчості не боялася експериментів. Любила експериментувати. Фантазувала зі шрифтами, пробувала їх охудожнювати [3].

«Я весь час, поки навчалася, була під впливом Софійного уміння, смаку та навіть технік» — згадує Марта Токар.

«Особливістю прообразів її графічних персонажів є чимало її друзів», — Лариса Іванова.

Людмила Семікіна, з якою близько приятелювала і спілкувалася у 1960-ті рр. Софія Петрівна, згадує: «Мені імпонувала її амбіційність, її культура протесту: вона уміла не скорятися. Не кидалася голірuch на систему, а долала її своїм мистецтвом. Так ніби епоха випробовувала жінку, а жінка звітувала перед епохою. Соня як би стояла на п'єдесталі і розмовляла з Богом через мистецтво, щоб зберегти народні ідеали. Вона не просто творила, а ставила знаки. Це зовсім інша орбіта руху, яка оминає дрібниці і прямує до великого і високого. Софія Караффа-Корбут була каріатидою української графіки 1960-х рр.» [3].

«Працювала та створювала мисткиня свої шедеври у власній майстерні, застосовуючи маску на обличчя, так як турбувала про власне здоров'я»¹.

Леся Дацишин — хоч і не має мистецької освіти, але належить до палких шанувальників духу творчості, бо і сама творець — математик, згадує Софію Караффу-Корбут як великого вболівальника за Україну. Образами героїв Т. Шевченка, І. Франка, М. Старицького, Лесі Українки будила її люд, витягала із знетямлення, наповнювала силою. Шукала відповіді на свої роздуми в образах — портретах Г. Сковороди, І. Вишенського, Ю. Дрогобича.

У роботах Софії Петрівни багато чоловічих образів минулого. Часто вражає очевидна портретна схожість з деким з її сучасників [2].

Василь Семенюк — художник, згадуючи зустрічі з Софією Караффою-Корбут, говорить про те, що Софія Петрівна була дуже скромна, особисто на себе потребувала дуже мало, тільки найнеобхідніше, а все, що мала, намагалася віддати іншим людям. Вона присвятила усе своє життя найголовнішій справі — мистецтву. Свідомо не захотіла створювати сім'ю, аби займатись тільки творчістю. Можливо ще потрібен час, щоб ми зрозуміли, який світ витворила художниця, з боєм і radoщами, світ героїв її творів. Софія Петрівна творила для нас, аби і ми відчули красу світу, силу людського духу, необхідність боротьби і перемог [9].

«Софія Караффа-Корбут змінювала простір і час, творила близько і далеко. Вона вимальовувала вибудовуючи каскад людських переживань. В своїх графічних образах з ніжністю передає діалог між матір'ю та дитиною»².

Особистість таланту художниці полягала у тому, що вона була митцем, наділеним яскравою творчою уявою. Упродовж усього життя мисткиня залюбки ілюструвала казки, які давали їй можливість створювати композиції, породжені творчою уявою. З раннього періоду збереглися її гуаші «Школа в лісі» і «Казка в лісі». Дещо пізніше вона ілюструє казку «Довбушеві скарби» Андрія Волощака, створює серію композицій, об'єднаних одним сюжетом «Марічка-невеличка». Вона любила вдивлятися у різні плями на стінах, примхливе сплетіння дерев, з

¹ З інтерв'ю автора з І. Чучман. Знайома Софії Петрівни (18.01.2015 р.).

² З інтерв'ю автора з В. Семенюк (24.03.2015 р.).

яких багата уява черпала образи — так народився «Лук'ян Кобилиця».

Василь Валько³ — хранитель безцінних архівів та всього творчого набутку, який йому заповіла С. Караффа-Корбут, згадує, що мрією усього життя Софії було проілюструвати «Кобзар» Т. Шевченка. Крім тридцяти ліноритів, мисткиня створювала ілюстрації ще й в техніці мідьорит, у форматі А3. Таких ілюстрацій було 30, які на даний час знаходяться у Львові у музеї Т. Шевченка. Також працювала із олійними фарбами. Створені нею десять картин великого формату знаходяться у музеї І. Франка.

Вулицю та школу у Буську, в якій навчалась Софія Петрівна, названо у її честь, там знаходиться меморіальна дошка.

У творчості Софії Караффи-Корбут простежується кілька періодів, але немає сумніву, що одними з найскладніших, кризових були для неї 1970-ті — перша половина 1980-х років. У кінці 1980-х — на поч. 1990-х вона знову виправляє свою душу і, як і в далекі 1960-ті рр., створює шедеври — «Івана Вишеньського» (Івана Франка) і «Лісову пісню» (Лесі Українки) [2, с. 168].

«Інша у мене етика й естетика буття, вже друга глибина душі» [5], — слова, що стали моментом істини Софії Караффи-Корбут. Сказане було реакцією на запізнілі спроби «вшанувати» талант мисткині. «Іншість» — зовсім не надумане поняття, коли художньо-естетичний досвід С. Караффи-Корбут зіставити з офіційними доктринами українського образотворчого мистецтва другої половини ХХ ст. і коли звернути увагу на ті інтелектуальні ресурси, від яких жила суверенність її почувань і мислення [12].

Власне через графіку, ілюстративну галузь художництва могла легалізувати свій інтелектуалізм. Графіка її відчула магнетичну силу літератури. Узагальнено-осмислені форми простежуємо у порцеляновій тарелі 1954—1959 років. («Данило Галицький», «Жар-Птиця», «Бандурист»). Об'ємний засіб штриха присутній у кольоровій ліногравюрі «Ян Гус» (1961). Така різнобарвна її графічна мова. Софія Петрівна максимально задіяла свої стилізаторські можливості, засоби фактурного збагачення площин.

³ З інтерв'ю автора з В. Валько (28.03.2015 р.).

Якщо провести паралелі її творчості ХХ ст. і сьогодення, то це було явище у мистецтві світового значення. Адже у ХХІ ст. є безліч інших можливостей до втілення ідей у реальність. До прикладу поєднання кількох технік. Тому внесок Софії Караффи-Корбут у мистецьку спадщину значний, вагомий, і це дає нам право причислити її до провідних українських митців ХХ століття.

* * *

Для вирішення цього аспекту необхідно було проаналізувати, як впливали інші види мистецтва та виникнення задуму і на спосіб його реалізації у творчості Софії Караффи-Корбут. Софія належить до плеяди тих діячів мистецтва, хто найбільш повно і своєрідно втілює у своїй творчості новаторські риси і специфіку мистецтва та культури Львова.

Творчим методом Софії Караффи-Корбут стала нова концепція трактування лінії та форми, поєднана із вишуканою стилізацією, притаманна мистецтву ХХ ст., що стала відповіддю на ті зміни, які відбулися у тогочасній мистецькій практиці. Новаторство і традиція, — ось що характерне у творчості мисткині.

Софія Петрівна трактувала ілюстрування книжок як мистецький твір художнього синтезу. Створювала образи з національними виразними ознаками.

Можливо, ми занадто близько стоїмо біля Софії Караффи-Корбут, і тому важко побачити, відчутти та зрозуміти величину її таланту та творчого подвигу.

1. Голомша М. Тарас Шевченко в творчості львівських графіків (друга половина ХХ ст.) / М. Голомша // Вісник Львівської національної академії мистецтв. — Вип. 15. — 2006. — С. 188—195.
2. Горинь Б. Не тільки про себе / Б. Горинь. — Київ : Пульсари, 2006. — 346 с.
3. Думанська О. Графиня з Куткора / О. Думанська. — Львів : Каменярь, 2004. — 127 с.
4. Думанська О. «Куткорівська графиня» / О. Думанська // Літературна Україна. — 2004. — Травень. — С. 3.
5. З листа С. Караффи-Корбут правлінню спілки художників від 16.06.93 р. / Оксана Думанська. «Не зневажай душі своєї цвіт»...// Наше Життя. — Нью-Йорк, 2002. — Травень. — С. 2.
6. Матеріали наукової конференції, присвяченої 135-річчю від часу заснування ЛДКДУМ ім. Труша. — Навчально-методична рада ЛДКДУМ ім. І. Труша, Школа мистецьких традицій, 2011. — 143 с.

7. Павлов В. Софія Караффа-Корбут / В. Павлов. — Львів : Б. вид., 1973. — 40 с.
8. Саноцька Х. Подвиг в ім'я мистецтва / Х. Саноцька // Франко І. Іван Вишенський. — Львів : Каме-
няр, 2006. — С. 114.
9. Семенюк В.І. «Чорна лінія. Як у дитинстві» / В. Се-
менюк // За вільну Україну. — 2003. — 21 серпня. — С. 5.
10. Фаворський В. Об искусстве, о книге, о гравюре /
В. Фаворський. — Москва : Книга, 1986. — 240 с.
11. Яців Р.М. Львівська графіка 1945—1990. Традиції
та новаторство / Р. Яців. — Київ : Наукова думка,
1992. — 120 с.
12. Яців Р.М. Мистецькі візії художниці / Р. Яців // Гра-
финя з Куткора. — Львів : Каме-
няр, 2004. — С. 124—127.

Lidiya Trokhym

GRAPHIC WORKS
OF SOFIA PETRIVNA KARAFFY-KORBUT
IN CULTURAL AND AESTHETIC CONTEXT
OF ARTISTIC QUEST OF 1950—1960's

Following the research traditions of the previous scientific intel-
lectual generations, a comprehensive analysis of the graphic

works corpus of S. Karaffy-Korbut in the socio-cultural con-
text with the aesthetic and compositional design has been con-
ducted. The importance of the artist itself in enriching of
Ukrainian artistic heritage, which has spread in the national en-
vironment, has been noted.

Keywords: graphic works, socio-cultural context, complex
analysis, aesthetic connotation, composite design.

Лидия Трохым

ГРАФИЧЕСКИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
СОФИИ ПЕТРОВНЫ КАРАФФЫ-КОРБУТ
В КУЛЬТУРНО-ЭСТЕТИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ
ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПОИСКОВ
1950—1960-х гг.

Следуя исследовательским традициям предыдущих поко-
лений научной интеллигенции, в работе осуществлен ком-
плексный анализ корпуса графических произведений
С. Караффы-Корбут в социокультурном контексте, с эсте-
тическим и композиционным замыслом. Отмечена важная
роль художницы в обогащении художественного наследия
Украины, получившая распространение в народной среде.

Ключевые слова: графические произведения, социокуль-
турный контекст, комплексный анализ, эстетические кон-
нотации, композиционный замысел.